

ABY SE DAL JASPERS ČÍST NOVĚ

Rozhovor Václava Dostála s Berndem Weidmannem a Dirkem Fonfarou¹

Václav Dostál: Jak byste zhodnotili postavení, které Karl Jaspers zaujímá v současné německé filosofii? Je jeho dílo v dnešní situaci nějak přítomno, má stále ještě nějaký vliv, nebo je Jaspers spíše zapomenut?

Bernd Weidmann: Řekl bych, že přinejmenším jeho známost v posledních letech vzrostla, a přisuzoval bych to zejména diskusi o „axiální době“ (*Achsenzeit*). Nedávno se objevilo několik publikací od Jana Assmanna,² Hanse Joase,³ ale také Jürgena Habermase,⁴ které se všechny odvolávají na koncept axiální doby vytvořený Jaspersem. Už tím se Jaspers zase více dostal do veřejného povědomí. Zatím jsem uvedl jen německé autory, ale mohli bychom přirozeně jmenovat také Shmuela Eisenstadta,⁵ Roberta Bellaha⁶ nebo Karen

¹ Bernd Weidmann (1965) studoval filosofii, germanistiku a anglistiku v Heidelbergu, Dirk Fonfara (1969) klasickou filologii, historii a filosofii v Kolíně nad Rýnem. Oba jsou vědeckými pracovníky Heidelberské akademie věd, kde se podílejí na ediční přípravě sebraných spisů Karla Jasperse vycházejících od roku 2016. Rozhovor proběhl v Heidelbergu 29. září 2022, jeho německé znění upravené pro publikaci oba tázaní autorizovali 21. června 2023. – Odkazy na Jaspersova díla uvádíme přednostně podle *Karl-Jaspers-Gesamtausgabe* (= *KJG*), pokud zde již daný text vyšel; pokud ne, odkazujeme na poslední vydání uskutečněné za Jaspersova života, případně na první vydání z pozůstalosti.

² Srv. J. Assmann, *Achsenzeit. Eine Archäologie der Moderne*, München 2018.

³ Srv. H. Joas, *Was ist die Achsenzeit? Eine wissenschaftliche Debatte als Diskurs über Transzendenz*, Basel 2014.

⁴ Srv. J. Habermas, *Auch eine Geschichte der Philosophie*, I, *Die okcidentale Konstellation von Glauben und Wissen*; II, *Vernünftige Freiheit. Spuren des Diskurses über Glauben und Wissen*, Berlin 2019, 2020⁴.

⁵ Srv. S. N. Eisenstadt (vyd.), *The Origins and Diversity of Axial Age Civilizations*, Albany (NY) 1986; J. P. Arnason – S. N. Eisenstadt – B. Wittrock (vyd.), *Axial Civilisations and World History*, Leiden 2005.

⁶ Srv. R. N. Bellah, *Religion in Human Evolution. From the Paleolithic to the Axial Age*, Cambridge (MA) 2011; R. N. Bellah – H. Joas (vyd.), *The Axial Age and its Consequences*, Cambridge (MA) 2012.

Armstrongovou,⁷ jejichž práce vyšly v angličtině. Koncept axiální doby se mezinárodně etabloval. Do jaké míry to zahrnuje také recepci Jasperse, tedy hlubší zabývání se jeho dílem, je jiná otázka. Řada autorů účastnících se diskuse o axiální době bere Jasperse spíše jako někoho, kdo s tímto pojmem přišel. V Jaspersově knize *O počátku a cíli dějin* představoval pojem axiální doby jen určitý aspekt.⁸ Co dalšího v ní autor ještě říká, se ovšem, jak se mi zdá, reflektuje málo nebo vůbec. Filosofické implikace axiální doby se možná zmíní, ale zřídka kdy diskutují.

Krom toho tu máme Jaspersův vliv na psychopatologii. Tady se dá uvést především Thomas Fuchs, jeden z vydavatelů námi připravovaných sebraných spisů. Ten reprezentuje podobu psychiatrie, která Jaspersově psychopatologii vděčí za podstatné podněty. Mluvívalo se o „heidelberské psychiatrické škole“, která se odvozovala od Jasperse a v níž pokračovali Kurt Schneider a Werner Janzarik.⁹ Jestli se do této tradice ještě dnes někdo řadí, neumím posoudit, v tomto ohledu nejsem odborník.

Jako třetí aspekt by bylo možné uvést Jaspersovy sebrané spisy. Je možné, že díky nim vzroste nejen povědomí o něm, ale snad i jeho vliv. Ovšem zatím je asi ještě příliš brzo na to, aby se o tom už dalo mluvit. Dějiny recepce nějakého autora můžeme posoudit ze soudobých recenzí; dějiny jeho vlivu jsou něco jiného, ty se dají vysledovat teprve s odstupem let nebo desetiletí.

Dirk Fonfara: Cílem sebraných spisů je zajistit i to, aby se Jaspers stal opět známějším a dostal se víc do centra pozornosti. Pro Antona Hügliho, prezidenta basilejské Nadace Karla Jasperse (*Karl-Jaspers-Stiftung*), představují sebrané spisy a s nimi související zpracování Jaspersovy pozůstalosti hlavní téma jeho funkčního období. Nejde nicméně jen o pozornost. Vlastním cílem je, aby se na Jasperse jako na seriózního myslitele dalo opět navazovat.

⁷ Srv. K. Armstrong, *The Great Transformation. The Beginning of our Religious Traditions*, New York 2006; česky: *Velká transformace. Svět v době Buddha, Sokrata, Konfucia a Jeremjáše*, přel. O. Novák, Praha 2012.

⁸ K. Jaspers, *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte* [1949] (KJG I/10), vyd. K. Salamun, Basel 2017, str. 17–33 („Die Achsenzeit“).

⁹ S. C. Herpertz – C. Mundt – H. Saß, *Nachruf auf Prof. Dr. Werner Janzarik (1920–2019)*, in: *Der Nervenarzt*, 90, 2019, č. 9, str. 941–943, zde str. 941. Srv. W. Janzarik, *Jaspers, Kurt Schneider und die Heidelberger Psychopathologie*, in: J. Hersch – J. M. Lochman – R. Wiehl (vyd.), *Karl Jaspers. Philosoph, Arzt, politischer Denker: Symposium zum 100. Geburtstag in Basel und Heidelberg*, München – Zürich 1986, str. 112–126.

B. W.: Nesmíme se ale oddávat žádným iluzím. Filosofickým mainstreamem je analytická filosofie a vůči ní se někdo, jako je Jaspers, prosazuje obtížně. Člověk má leckdy dojem, že se Jaspers, jak tomu ostatně bylo už za jeho života, čte více mezi širší veřejností než v akademickém prostředí. Když sledujete údaje o prodejnosti jeho knih a v korespondenci s Klausem Piperem čtete, jak úspěšně se autor i jeho nakladatel snažili získat ohlas u širokých vrstev obyvatelstva, vynikne rozdíl oproti akademickému diskursu o to zřetelněji. Na druhou stranu je třeba říct, že přinejmenším naši studenti tady ve filosofickém semináři opakovaně vyjadřují přání, aby se v programu objevil kurs o Jaspersovi. V zimním semestru 2022/23 jsme tedy s kolegy připravujícími sebrané spisy nabídli seminář o Jaspersovu *Úvodu do filosofie*, na kterém se podíleli všichni naši editoři a vydavatelé. Ale to je Heidelberg. Jak to vypadá na jiných univerzitách, nedokážu říct; celkově jsem spíše skeptický.

D. F.: Na universitě přirozeně vždycky záleží na tom, jaké zaměření s sebou ten který nově ustanovený profesor přinese. Tak se stalo, že na některých univerzitách – v Basileji, Oldenburgu nebo za Reinera Wiehla i tady v Heidelbergu – Jaspers byl či stále je v centru zájmu. Je to ale vždy otázka jednotlivých osobností, a pokud si jejich nástupce na katedře s sebou v kufříku přiveze analytickou filosofii, Jasperse už nikdo nabízet nebude.

Dá se tedy říct, že Jaspers není v Německu jakožto filosof brán tak vážně jako například Heidegger? Jak byste zhodnotili Jaspersův vliv ve srovnání s Heideggerovým?

D. F.: Ve dvacátých letech se Heidegger a Jaspers shodovali na tom, že chtějí filosofovat jinak než akademické kruhy. Za tím účelem plánovali i časopis, který právě neměl být určen čistě pro okruh odborníků. Chtěli se vymezit vůči akademické filosofii s její školskou vzdělaností. Když pak v roce 1927 vyšlo *Bytí a čas*, byl Jaspers zklamán. Viděl a oceňoval Heideggerův výkon, zejména odkrytí existenciálních fenoménů prostřednictvím nového, neotřelého pojmosloví. Nicméně Heideggerovo lpění na fenomenologické metodě a to, že knihu věnoval Husserlovi, vnímal Jaspers jako podbízení se školské filosofii, od níž se přece chtěli distancovat. Dnes se na to díváme trochu jinak. Pokud má některá univerzita jako své těžiště fenomenologii – a v Kolíně nad Rýnem tomu tak je, máme tam Husserlův archiv –, pak je tam přítomen i Heidegger, existuje-li tu bezprostřední vztah k Husserlovi, například Heidegger jako editor Husserlových spisů. Ale zkoumat Heideggera samotného, nezá-

visle na Husserlovi, třeba pokud jde o *Bytí a čas* nebo o jeho pozdější myšlení, o to není v Kolíně takový zájem. Celkově lze říct, že kvůli „černým sešitům“¹⁰ nadšení pro Heideggera na mnoha místech poněkud opadlo. Pro jaspersovské bádání to je ovšem také příležitost upozornit na tohoto druhého filosofa existence.

B. W.: Řada lidí Jasperse pokládá za subjektivistu – nejen proto, že nezaložil žádnou školu, ale i proto, že při vyrovnávání se s filosofickou tradicí do značné míry ignoroval akademické bádání a vybral si vlastní, zcela osobní přístup. Vezměte si jeho monografie o Descartovi,¹¹ Kusánském¹² nebo Schellingovi.¹³ Přestože v době, kdy vyšly, se o nich živě diskutovalo, v příslušném bádání sotva zanechaly nějakou stopu, protože objektivnímu osvojení si a poznání dané problematiky tu nakonec stály v cestě Jaspersovy subjektivní hodnotící soudy. To jistě souvisí s tím, že Jaspers byl ve filosofii samouk – nikdy ji jako obor nestudoval, byť filosofické knihy četl už od svých školních let. Vedle toho do velké míry rezignoval na filosofickou terminologii a usiloval o jazyk, který měl být pokud možno přirozený a jednoduchý, aby oslovil co nejvíce lidí. Profesionální filosofové v tom pak místy viděli a vidí určitou nedotaženost, pokud jde o věc samu, a určitou přepjatost, pokud jde o způsob vyjadřování. Heideggerovo *Bytí a čas* mělo takový úspěch v neposlední řadě díky tomu, že čtenářům učarovalo jeho podmanivé filosofické pojmosloví. A když je řeč o rozdílném vlivu obou myslitelů, nesmíme zapomenout ještě na jednu banální nahodilou okolnost: *Bytí a čas* vyšlo o dobré čtyři roky dříve než Jaspersova *Filosofie*, a když pak byla koncem roku 1931 vydána i ona, nastoupila asi rok poté nacistická éra, která její další recepci zabránila. V prvních letech po roce 1945 byl Jaspers sice mnohem populárnější než Heidegger, ale s jeho odchodem do Basileje v roce 1948 znovu zeslábla i jeho popularita. Padesátá léta patřila opět Heideggerovi.

¹⁰ Jedná se o svazky 94 až 102 souborného vydání Heideggerových spisů. Srv. první dochovaný svazek těchto sešitů: M. Heidegger, *Überlegungen II–VI (Schwarze Hefte 1931–1938) (Gesamtausgabe [= GA] 94)*, vyd. P. Trawny, Frankfurt am Main 2014; česky: *Úvahy II–VI. Černé sešity 1931–1938*, přel. I. Chvatík, Praha 2023.

¹¹ K. Jaspers, *Descartes und die Philosophie* [1937], Berlin 1966⁴.

¹² K. Jaspers, *Nicolaus Cusanus* [1964] (*KJG* I/16), vyd. T. Ratzsch, Basel 2022.

¹³ K. Jaspers, *Schelling. Größe und Verhängnis*, München 1955.

Zůstaneme-li u srovnání s Heideggerem, je myslím patrné, že psát o něm takovým způsobem, jakým se sám vyjadřoval, není až tak těžké, byť Heidegger sám takové napodobování neměl v lásce – „Tady se nebude heideggerovat!“, nechal se prý slyšet při jednom semináři.¹⁴ Zdá se mi, že v Jaspersově případě je tomu jinak. Je tedy u Jaspersa přítomno něco, co takovému napodobování brání?

B. W.: Mám za to, že to je na jedné straně dáno tím, co jsem právě říkal o jeho jazyce. Vzhledem k tomu, že Jaspers nevytvořil žádnou terminologii tak jako Heidegger v *Bytí a času*, a protože věnovat příliš velkou pozornost jazyku pokládal obecně za škodlivé, je jistě obtížné ho napodobovat. Na druhé straně je tomu tak proto, že Jaspers výslovně nabádá, aby člověk to, co se ho bezprostředně týká a na čem mu bytostně záleží, vyjadřoval vlastními slovy. Napodobování je tu doslova zapovězeno.

Vidím tu ale jiné nebezpečí. Jaspers svádí k tomu, aby byl převypravován. To je sice něco jiného než napodobování, má to ale tentýž efekt. Kdo ovládne Heideggerovu terminologii, může heideggerovat, aniž by u toho byl přítomen sám za sebe. Má pak za to, že odhodlaně směřuje vstříc možnosti smrti, aniž by to skutečně dělal; místo aby tuto možnost uskutečnil, jen o ní mluví. Totéž se ale děje i tomu, kdo jen převypravuje Jaspersa. Jaspers odkrývá vícero možností existence, neomezuje se jen na jedinou. Kdo ho převypráví, ten poreferuje o těchto možnostech, vyzdvihne šíři a otevřenost Jaspersova pojetí, které nejspíš ještě vymezí vůči úzkému pojetí Heideggerovu, ale nakonec se ani on žádné z těchto možností nechopí. Nejasperuje, mluví ovšem právě tak málo sám za sebe jako ten, kdo heideggeruje.

Jaspers tomuto převyprávění bohužel nahrával tím, jak stále znovu vzbuzoval dojem, že šíře a otevřenost už jsou vším. Jeho jazyk má tento vznášející se, nedefinitivní ráz, díky němuž je těžké říci, kde stojí, a především, za čím stojí.

Zatím byla řeč spíše o slabinách Jaspersova způsobu filosofování. Kdybyste naproti tomu měli charakterizovat silné stránky jeho myšlení, které by to podle vás byly?

B. W.: Tady bych, i když se to na první pohled zdá být v rozporu s tím, co jsem řekl před chvílí, uvedl jeho poctivost. To, že Jaspers mluví tímto

¹⁴ Srv. G. Picht, *Die Macht des Denkens*, in: G. Neske (vyd.), *Erinnerung an Martin Heidegger*, Pfullingen 1977, str. 197–205, zde str. 202.

jazykem zvláště se vznášejícím nad věcmi, nás nesmí zmást, protože k tomuto vznášení se jsou věci každopádně přinuceny. To se mi vyjasnilo, když jsem chystal k vydání *Principy filosofování*. Jde o dílo vzniklé v letech 1942/43, které Jaspers ani později nepublikoval a které je, pokud jde o artikulaci jeho víry, radikálnější než cokoli, co předtím i poté uveřejnil. V době, která byla pro manžele Jaspersovy velmi kritická, se v tomto spise odehrávalo sebezporozumění beze vší zdrženlivosti. Jaspers byl připraven leccos z toho, co do té doby napsal, podrobit zkoušce. To je patrné už ze samotného díla, ještě silněji ale z dopisů, které si v té době vyměňoval s rodinou, a také z jeho rozmanitých poznámek. V nich je vidět výrazná dynamika, která s oním nehybným vznášením se v jeho publikovaných textech příliš neladí. Jaspers nicméně v publikovaných textech nechtěl nic skrývat. Jeho metodickým nárokem bylo natolik si odcizit vlastní zkušenosti nebo je, opatrněji řečeno, natolik zobecnit, aby byly otevřené i zkušenostem jiných, zkušenostem jeho čtenářů. Podstatným záměrem jeho autobiografických spisů pak bylo tyto jeho vlastní zkušenosti, které ve filosofických spisech zobecnil, opět zviditelnit. Jestli se mu to podařilo, je jiná otázka, protože leccos z toho, co vyplývá z rodinné korespondence a jeho poznámek z pozůstalosti, se v nich nezmiňuje. A přesto: Jaspers nechtěl nic skrývat, jinak by přece celé to množství dopisů a poznámek neuchovával, nýbrž zničil. A to se netýká jen filosofie náboženství, tedy problematiky víry, ale i jiných oblastí, například politické filosofie. Tak *Duchovní situaci doby*, mám-li poreferovat o svém zatím posledním svazku,¹⁵ čte člověk díky Jaspersově korespondenci s rodinou a s jeho přítelem a švagrem Ernstem Mayerem, stejně jako díky poznámkám a výpiskům z pozůstalosti, docela jinak. Řada obecně formulovaných, téměř nezávazně znějících míst se tak najednou zkonkrétňuje a oživuje.

D. F.: To znovu podtrhuje, co jsem před chvílí říkal o našich sebraných spisech: chceme, aby díky nim bylo opět možné navazovat na Jasperse jako na seriózního myslitele. Smyslem té náročné archivní práce je, aby se jeho texty daly číst nově. To, co jako editoři děláme, je sice samozřejmě specializovaná akademická činnost, nicméně chováme naději, že s ní nezůstaneme omezeni na akademický svět, ale že se prostřednictvím různých mezikroků dostaneme i k týmž čtenářům se zájmem o filosofii, jaké měl na mysli sám Jaspers.

¹⁵ K. Jaspers, *Die geistige Situation der Zeit* [1931], in: týž, *Die geistige Situation der Zeit. Vernunft und Widernunft in unserer Zeit* (KJG I/22), vyd. B. Weidmann, Basel 2024 (v tisku); česky: *Duchovní situace doby*, přel. M. Váňa, Praha 2008.

I když Jaspers byl, jak říkáte, se svými spisy i přednáškami svého času dosti úspěšný, skutečně nezaložil vlastní filosofickou školu. Zdá se, že neměl ani žáky v obvyklém školském smyslu, kteří by to, co zastával, v jeho vlastním stylu rozváděli dále. Koneckonců zjevně neměl zájem pěstovat si epigony, ale spíše podporoval samostatně a svěbytně myslící studenty, jako byla Hannah Arendtová nebo Jeanne Herschová. Musí tedy každý, kdo chce vzít Jaspersovo myšlení vážně, jít také svou vlastní cestou?

B. W.: Je pravda, že vůči formování škol ve filosofii byl Jaspers důvodně zaujatý. Nicméně podle mě to, že každý má jít svou vlastní cestou, platí ve skutečnosti pro každé filosofování, takže s Jaspersem samotným to nemá co dělat. Samostatná či nezávislá reflexe patří k podstatě filosofie.

Nehledě k tomu měl Jaspers přirozeně řadu žáků. Patrně ne v tom smyslu, jak jste to formuloval, měl ale žáky, o které se také staral a ke kterým ho pojil blízký vztah. Můžu Vám to stručně popsat na několika příkladech. V knize *Vzpomínky na Karla Jasperse v Heidelbergu* píše Wilhelmine Drescherová o dvou Jaspersových žácích, Johannesi Kampffmeyerovi a Ottovi Laubscherovi, kteří oba padli ve válce: „Jaspers jim psal na bojiště, posílal jim knihy, během dovolené k němu dorazili na návštěvu a vyprávěli. V těch nejtěžších situacích, když procházeli zničenými městy nebo když seděli s omrzlými nohama na kraji cesty – mezi nadějí a obavami, jestli je někdo odveze, nebo ne –, na něj vzpomínali a čerpali z toho odvahy.“¹⁶ To, že jim Jaspers psal a zásoboval je knihami, zatímco byli na frontě, svědčí o vysoké míře účasti, která měla až rysy otcovské péče. Když pak Laubscher i Kampffmeyer padli, napsal Jaspers jejich rodičům, respektive matkám osobní vyjádření zármutku a soustrasti.¹⁷ Jistě tedy šlo o blízký vztah, a ten se neomezoval jen na několik málo lidí. Wilhelmine Drescherová píše o „užším kruhu žáků“¹⁸ – do něj patřili někteří, kteří byli důležití i pro *Principy filosofování*: Magdalene Schottová, ale také Maria Saldittová, kterou

¹⁶ W. Drescher, *Erinnerungen an Karl Jaspers in Heidelberg*, Meisenheim am Glan 1975, str. 37.

¹⁷ Srv. dopis K. Jasperse E. Laubscherové, 20. 11. 1942 (Deutsches Literaturarchiv Marbach [= DLA], A: Jaspers, 75.8672). Tamtéž je uložena také Jaspersova korespondence s J. Kampffmeyerovou z let 1939–1943 (DLA, A: Jaspers, 75.8483), dopis bezprostředně reagující na smrt jejího syna, který padl v srpnu 1942 u Leninogradu, v ní však dochovan není.

¹⁸ W. Drescher, *Erinnerungen an Karl Jaspers in Heidelberg*, str. 37.

Jaspers zmiňuje dokonce ve *Filosofické autobiografii*.¹⁹ Dále Rudolf Kreß, kterému Jaspers za nacismu pomáhal. Něco o tomto okruhu žáků jsem napsal v úvodu k *Principům*.²⁰ Všichni, kdo do něj patřili, si toho ze studia u Jasperse odnesli mnoho do života. Zčásti to je vidět přímo z jejich dopisů. Od Rudolfa Kreße máme dopis z října 1944, tedy z posledních měsíců války, kde píše o tom, jak byl nasazen na opevňovací práce na Siegfriedově linii a jak nacházel útěchu ve formulacích z rukopisu *Principů*.²¹ Jaspersovo filosofování tady mělo dopad existenciální, bezprostředně praktický, nikoli tedy akademický ve smyslu školy nebo diskursu. Na to se rádo zapomíná, když se říká, že Jaspers neměl žádné žáky. Pro otázku po jeho vlivu je tento příklad velmi poučný. Ukazuje, do jaké míry Jaspers člověka bezprostředně oslovuje. Neustále potkávám lidi, kteří mi popisují, jakou důležitost si Jaspers prostřednictvím svých spisů v jejich životech vydobyl.

Přirozeně – to je třeba poctivě dodat – měl Jaspers ze svých žáků také prospěch. To platilo zejména pro ženy, jejichž služeb rád využíval: při psaní na stroji, sestavování rejstříků nebo při dalších pomocných činnostech. O Magdaleně Schottové a Marii Saldittové už jsem se zmínil. Rozhodně tu tedy existoval okruh žáků s autoritativní strukturou, která je pro takové okruhy typická, ovšem u Jasperse šlo o docela jiný typ autority než například v kroužku okolo básníka Stefana Georgeho. U Jasperse zůstávalo u vztahu učitele a žáka, zatímco George vystupoval jako mistr shromažďující kolem sebe své následovníky. Takový přístup se Jaspersovi přičil.

D. F.: To bych mohl doplnit snad ještě tím, že Jaspers nechtěl působit jako autoritativní učitel, ale spíše se u druhého pokoušel v sókratovském smyslu – ve smyslu porodního umění – rozkrývat to, co člověk nutí přemýšlet. V jiném souboru vzpomínek, kde se o Jaspersovi různí jeho žáci vyjadřují jako o učiteli, se říká – abychom sáhli ještě po dalších termínech –, že nechtěl žádné učedníky nebo přívržence, ale samostatně myslící lidi, kteří byli ochotni si to, co pro něj bylo důležité, po svém

¹⁹ Srv. K. Jaspers, *Philosophische Autobiographie. Erweiterte Neuausgabe* [1957], München – Zürich 1984², str. 87.

²⁰ Srv. B. Weidmann, *Einleitung des Herausgebers*, in: K. Jaspers, *Grundsätze des Philosophierens. Einführung in philosophisches Leben (KJG II/1)*, vyd. B. Weidmann, Basel 2019, str. vii–lxxxv, zde str. xlii–li.

²¹ Srv. tamt., str. xliv (dopis R. Kreße K. Jaspersovi, 10. 10. 1944; DLA, A: Jaspers, 75.12485).

osvojit a samostatně to rozvíjet dále.²² Hannah Arendtová o Jaspersovi říká, že se jí spíše než jako učitel jevil jako vychovatel, který ji prý přivedl k rozumu.²³ Šlo tedy o vychovatele, a nikoli právě, jak je to na universitě naprosto běžné, o takový vztah mezi asistenty a profesorem, kde se očekává, že asistenti mají své práce psát tak, jak by je napsal sám profesor.

Jak už řekl Bernd Weidmann: Jaspersovi žáci si z jeho výchovy odnášeli něco do života, a to je právě to, čeho jako učitel také chtěl dosáhnout – aby s jeho pomocí dospívali sami k sobě tím, že se učí myslit z vlastních zdrojů. Gerhard Knauss, kterého jsme oba poznali jako posledního žijícího Jaspersova žáka, vřdycky zdůrazňoval, že ho Jaspers označoval jako svého nejnezávislejšího či nejsamostatnějšího žáka. Existují skutečně posudky a dopisy, ve kterých Jaspers píše: Knauss u mě získal doktorát, ale myslí zcela samostatně.²⁴ A když jsme mu ty úryvky ukazovali, velmi ho to potěšilo. Hned ovšem s lehkým nádechem roztrpčení dodával, že habilitovat se u Jasperse nemohl, protože Jaspers nechtěl zakládat žádnou školu. Mělo to možná i další důvody, nicméně to je jiná historie. Jen tak tu výtku odbýt ale také nejde. Knauss psal u Jasperse disertaci o tématu objímajícího (*das Umgreifende*),²⁵ které ho i nadále zajímalo. Ať už by se u Jasperse habilitoval s čímkoli, z tohoto svého východiska by periechontologii, nauku o objímajícím, mohl rozvíjet dále, a to už by skutečně směřovalo k ustavení školy.

Jaspersovy sebrané spisy se edičně připravují v Německu, vycházejí ovšem ve švýcarské Basileji. Jaspers sám v roce 1948 odešel z Heidelbergu právě do Basileje. Jsou podle vás rozdíly mezi tím, jak je Jaspers

²² Srv. M. M. de Vasconcellos, *Persönliche Erinnerungen an Karl Jaspers*, in: K. Piper – H. Saner (vyd.), *Erinnerungen an Karl Jaspers*, München 1974, str. 63–67, zde str. 64; E. M. Manasse, *Meine Beziehung zu Jaspers*, tamt., str. 69–76, zde str. 71.

²³ Srv. H. Arendt, *Fernsehgespräch mit Günter Gaus* [1964], in: táž, *Ich will verstehen. Selbstauskünfte zu Leben und Werk* [1996], vyd. U. Ludz, München – Zürich 2007³, str. 46–72, zde str. 71 n.

²⁴ Srv. dopis K. Jasperse H. Arendtové, 31. 1. 1956, in: H. Arendt – K. Jaspers, *Briefwechsel 1926–1969* [1985], vyd. L. Köhler – H. Saner, München – Zürich 2001⁴, str. 310–313, zde str. 312 n. Srv. dále dopis H.-G. Gadamera K. Jaspersovi, 15. 3. 1953, in: K. Jaspers, *Korrespondenzen. Philosophie*, vyd. D. Kaegi – R. Wiehl, Göttingen 2016, str. 348–350, zde str. 349 (zejm. pozn. 82), a dopis K. Jasperse H.-G. Gadamerovi, 16. 3. 1953, tamt., str. 350–352, zde zejm. str. 351.

²⁵ Srv. G. Knauss, *Gegenstand und Umgreifendes*, Basel 1954.

vnímán v Německu a jak ve Švýcarsku? A mohl by Jaspersův vliv ve veřejném prostoru být dnes jiný, kdyby býval po válce v Německu zůstal?

B. W.: Nedovedl bych teď říct, jak tomu je s recepcí Jasperse ve Švýcarsku. Jistě, člověka spontánně napadají jména Hanse Sanera a Antona Hügliho, ale do jaké míry se z nich dá usuzovat na živou recepci Jasperse ve Švýcarsku, nedokážu posoudit. Hans Saner se ve Švýcarsku stal velmi známým, ovšem ani ne tak jako poslední Jaspersův asistent a vydavatel jeho díla, nýbrž především jako kritický intelektuál vyjadřující se k aktuálním otázkám švýcarské politiky. Jako jaspersovský badatel vešel ve známost spíše v Německu.

Pokud jde o Vaši druhou otázku, nemyslím si, že by dnes v Německu byl Jaspersův veřejný vliv větší, kdyby tam býval po válce zůstal. Jeho odchod do Basileje tehdy představoval politikum; dnes je to jen historický fakt, který bereme na vědomí. Když v roce 1966 vyšla kniha *Kam spěje Spolková republika?*,²⁶ řada kritiků z jeho odchodu do Švýcarska vyvozovala, že by Jaspers Spolkovou republiku posuzoval jinak, s větší znalostí věci a pochopením, kdyby Německo téměř dvě desítky let předtím neopustil. Takhle prý ale píše zvenčí, bez vlastní zkušenosti. To je argument, který byl už tehdy mylný, protože úspěch jeho spisu ukazuje, že se Jaspers patrně trefil do černého. Jeho kniha tehdy, na prahu roku 1968, vzbudila ohromný rozruch, několik měsíců zůstala na prvním místě v žebříčku bestsellerů týdeníku *Spiegel* a do roku 1967 dosáhla nákladu přes 90 000 výtisků. Odchod do Basileje tedy nebyl Jaspersovu vlivu nijak na škodu. Dokonce se snad dá říct, že pohled z geografického odstupu knize a jejímu dopadu prospěl. To, že dnes už se znovu nevydává, je dáno její poplatností tehdejší době. Možná má opravdu už jen historický význam. Zmíní se o ní ten, kdo bude psát o tehdejší debatě nad promlčením nacistických zločinů nebo o zákonech o nouzovém stavu, o mimoparlamentní opozici nebo kritické angažovanosti intelektuálů. Bude pro mě výzva připravit ji v rámci sebraných spisů k vydání tak, aby se nad rámcem tehdejších událostí podařilo najít filosofický přístup a dalo se například říct, že nezávisle na obsahu, který je dobově podmíněný a historický, se jako racionálně diskutující občané státu můžeme od Jasperse stále ještě něčemu naučit. Aktuálnější je dnes

²⁶ K. Jaspers, *Wohin treibt die Bundesrepublik? Tatsachen – Gefahren – Chancen* [1966], München 1967⁹.

jeho kniha o atomové bombě²⁷ – vzhledem k současné situaci ve světě, tedy vzhledem k Putinově válce proti Ukrajině a jaderné hrozbě, která je s ní spojená. Znovu se teď blíží doba studené války a konflikt mezi Východem a Západem.

D. F.: Ještě bych mohl něco dodat k Jaspersovi v jeho basilejském období, pokud jde o jeho vliv na Německo. Je mi důležité, že Jaspers, jakkoli si Basilej užíval a jakkoli se mu tam také vedlo lépe než v poválečném Heidelbergu, se ze Švýcarska vždy orientoval na Německo. I po odchodu do Basileje zůstal věrný nakladatelství Piper, které se po roce 1945 stalo jeho domovským nakladatelstvím. Těsně po válce nebyla liberalizace knižního trhu ještě tak pokročilá, aby mohl Jaspers své německé publikum zásobit ze Švýcarska. Některé spisy musel naopak uveřejňovat ve dvou nakladatelstvích, u Pipera jen pro Německo a v nakladatelství Artemis pro Švýcarsko a všechny ostatní země. A tak si i ve Švýcarsku začal hledat nakladatele, u kterých by se mohl se svými díly uplatnit. Piper měl ovšem k dispozici reklamní mašinérii, která z něj pro někoho, kdo chce veřejně působit, činila jasnou volbu. A Jaspers všechny své další spisy, i když už problém s knižním trhem neexistoval, publikoval u Pipera. Přestože tedy žil ve Švýcarsku, byl v Německu díky těmto Piperovým reklamním akcím stále přítomen.

V Německu tomu pak odpovídaly také prudké reakce, přirozeně vždycky s resentimentem: „Co nás tu bude poučovat někdo z Basileje?“ Řekl bych ale, že když se Jaspers z Basileje ozval, měl také určitou záštitu, a navíc větší volnost: Mohl se ozvat, ale nemusel, opravdu byl totiž někým, kdo stojí mimo. A nakonec, když už měl politiky plné zuby, to také odmítal. Kdyby v Německu zůstal, možná by reakce na jeho vystoupení byly ještě prudší. Ať tak či onak, na těchto reakcích je vidět, jak byl Němcům blízký, i když žil v Basileji.

Když člověk čte například Jaspersův text Z Heidelbergu do Basileje,²⁸ působí důvody, proč do Basileje odešel, zcela srozumitelně. Nemohla mít tehdy přesto řada Němců dojem, že si Jaspers odchodem do Švýcarska zajistil větší pohodlí, odkud pak Němcům adresoval svou kritiku?

²⁷ K. Jaspers, *Die Atombombe und die Zukunft des Menschen. Politisches Bewußtsein in unserer Zeit* [1958], München 1962⁵; česky: *Atomová bomba a budoucnost lidstva. Politické vědomí v naší době*, přel. M. Váňa, Praha 2016.

²⁸ K. Jaspers, *Von Heidelberg nach Basel* [1967], in: *týž, Schicksal und Wille. Autobiographische Schriften*, vyd. H. Saner, München 1967, str. 164–183.

B. W.: Ano, tenhle dojem může člověk mít, důvodem odchodu ale rozhodně nebylo pohodlí. Roli hrála – poté, co se zklamal v nadějích na spoluutváření nového začátku – mnohem spíš potřeba klidu. Když bylo Německo osvobozeno od nacistické diktatury, Jaspers se vášnivě hrnul na veřejnost, chtěl mít vliv. Ale všechno pak neprobíhalo tak, jak si to představoval. K obratu, který očekával a za který se zasazoval ve svých projevech a článcích, nedošlo. Především ale stále znovu žehral na to, že se nemůže dostat ke své vlastní práci, že kvůli všem těm veřejným vystoupením – po roce 1945 to byl díky své bezúhonnosti skutečně žádaný muž – se nikdy nedostal ani k jednomu ze svých velkých projektů, k filosofické logice ani ke světovým dějinám filosofie. Do Švýcarska odešel proto, aby měl zase klid. Pokud jde o politiku, dlouho pak o sobě také nedával vědět. První jeho větší politickou prací byla kniha o atomové bombě. Pak jako rozbuška ve vlastním smyslu slova následovalo interview o svobodě a znovusjednocení,²⁹ díky němuž se najednou, téměř aniž by věděl, jak se mu to stalo, ocitl uprostřed rozjitřeného politického dění. Když si ale vezmete těch deset let od roku 1948 do roku 1958, nenajde se u Jasperse s výjimkou přednášky o atomové bombě,³⁰ ze které se pak měla stát zmiňovaná kniha, téměř žádné politické vyjádření. To je skutečně ústup z politiky do klidu duševní práce a ten byl ve Švýcarsku rozhodně snáze možný a také příjemnější než v Německu. V Německu by Jaspers byl neustále o něco žádan a někam zván, kdežto v Basileji žil i geograficky v ústraní. A to je něco jiného, než kdyby v Německu zůstal a rozhodl se už k politice nevyjadřovat.

Do češtiny byly zatím přeloženy spíše kratší Jaspersovy práce. Známé jsou překlady jeho Úvodu do filosofie, Otázky viny nebo Filosofické víry, přeloženy jsou také Duchovní situace doby, Šifry transcendentace a spis Atomová bomba a budoucnost lidstva. Dále máme k dispozici překlady některých kapitol z jeho Filosofie, z knihy O počátku a cíli dějin, z Velkých filosofů nebo z Malé školy filosofického myšlení a několik kratších statí.³¹ Jaké další tituly byste doporučili k překladu pro zájemce,

²⁹ K. Jaspers, *Freiheit und Wiedervereinigung. Ein Interview von Thilo Koch* [1960], in: týž, *Provokationen. Gespräche und Interviews*, vyd. H. Saner, München 1969, str. 169–176.

³⁰ K. Jaspers, *Die Atombombe und die Zukunft des Menschen* [1956], in: týž, *Hoffnung und Sorge. Schriften zur deutschen Politik*, München 1965, str. 153–172.

³¹ Pro přehled stávajících překladů Jaspersových textů do češtiny a slovenštiny srv. bibliografii v tomto čísle na str. 199–222, zde str. 202–207.

kteří nebudou číst Jasperse v němčině? Bylo by dobrou cestou, jak se s jeho myšlením seznámit, mít po ruce překlad jeho třísvazkové *Filosofie*? Nebo byste navrhovali spíše jiné texty?

D. F.: Spontánně mě napadá *Filosofická autobiografie*, protože v ní se, zcela v duchu Jaspersova filosofování, objevuje výslovná provázanost s jeho životem. Když k našim svazkům píšeme komentáře a úvody, je to pro nás vždycky standardní zdroj. Jen je asi potřeba ji číst s mírnou opatrností, protože Jaspers ji napsal v roce 1953, kdy mu bylo sedmdesát, a datace uváděné takto zpětně ne vždy odpovídají. Tu a tam také chybí nějaká nuance, která by celému obrazu dodala hlubší existenciální pronikavost. To se ale nejspíš dá vysvětlit tím, že text vznikl na objednávku pro Schilppův sborník,³² a ne tolik jako bilance na základě vlastního popudu.

Za druhé bych jako vstupní dílo uvedl *Principy filosofování*, „úvod do filosofického života“, jak stojí v podtitulu. To je spis, který byl do roku 2019 neznámý. Vrhá světlo na řadu okolností a pohnutek z období druhé světové války, o kterých jsme až do té doby téměř nic nevěděli. Jak už říkal Bernd Weidmann, jde tady o svého druhu inventuru podle vzoru: „Teď si chci zkrátka vyjasnit, co vlastně je pro moji filosofii to nejdůležitější.“ *Principy* jsou koncipovány podobně jako později rozhlasové přednášky *Úvod do filosofie*,³³ ale je to osobnější text, který Jasperse přibližuje zase jiným způsobem. Člověk se z něj dozví hodně o jeho porozumění Bibli a o jeho filosofování, a to je něco, co se ve *Filosofii* v této podobě nenajde. Proto jsou *Principy* svým způsobem jedinečné.

Za třetí bych doporučil *Malou školu filosofického myšlení* jako celek, nejen ve výňatcích. To by byl víceméně protějšek *Úvodu do filosofie* vzniklý později; ve srovnání s ním je vidět, jakou měrou Jaspers znovu posouvá těžiště a jak se i ve výkladu vydává po nových cestách. Stejně jako v případě *Úvodu do filosofie* jde o rozhlasové přednášky, mimochodem dobře zdokumentované. Existuje rozsáhlá korespondence s Bavorským rozhlasem, z níž je patrné, jak vznikaly a co přitom pro

³² Srv. P. A. Schilpp (vyd.), *The Philosophy of Karl Jaspers*, New York 1957; německy: *Karl Jaspers*, Stuttgart 1957.

³³ K. Jaspers, *Einführung in die Philosophie* [1950], München 1969¹²; česky: *Úvod do filosofie*, přel. A. Havlíček, Praha 1996.

Jasperse bylo podstatné.³⁴ Jako zvukové soubory jsou k dispozici na webu Jaspersovy nadace.³⁵

B. W.: V nedávno vydaném svazku *Spisy k filosofické víře* se najdou i pěkné menší texty – *Mýtus a filosofie*,³⁶ *Síla naděje*³⁷ a podobné věci, které jsou vlastně téměř neznámé, a to i v Německu. To by také byl možný přístup. Obecně ale, pokud se chce člověk s Jaspersem seznámit a nechce rovnou číst tlustou knihu, za nejlepší pokládám *Úvod do filosofie*. Samu *Filosofii* jako celek bych, pokud by se naskytla taková možnost, v každém případě přeložil, protože jde jednak o Jaspersovo *opus magnum* a jednak o jeho jediné dokončené dílo. Kdyby se v celku překládaly spisy *O pravdě* nebo *Velcí filosofové*, stále ještě by to nebyla kompletní díla, protože ani jeden z obou rozsáhlých projektů, ze kterých tyto spisy pokaždé představují jenom část, Jaspers nedokončil. *Filosofie* je něco dokončeného a to je bezesporu dobře.

S ohledem na aktuální diskusi o axiální době by také určitě přicházela v úvahu kniha *O původu a cíli dějin*. Indie a Čína dnes mají politicky, ekonomicky a kulturně mnohem větší význam než v době, kdy Jaspers *O původu a cíli dějin* psal. To by knize mohlo dodávat novou aktuálnost. Už jsem koneckonců naznačil, že její potenciál nejspíš ještě není vyčerpán. Jako příspěvek k otázce, jaký má západní svět vztah k těmto mocnostem, by její překlad stál za to.

Jak už jste zmínili, během 2. světové války Jaspers pracoval mimo jiné na Principech filosofování, obsáhlém „úvodu do filosofického života“, který vyšel teprve nedávno z pozůstalosti. Proč toto dílo Jaspers sám neuveřejnil a později z něj využil jen výňatky? Může to souviset s tím, že se v něm o Bohu vyjadřuje způsobem, který u něj předtím ani poté prakticky nemá obdobu?

B. W.: Tady bych zmínil několik důvodů. Nejprve jeden docela banální: Jaspers dílo neuveřejnil, protože s prací na něm ještě nebyl úplně hotov. Když pak v roce 1945 nacistická diktatura skončila, uvažoval

³⁴ Srv. korespondenci K. Jasperse s K. Hoffmanem (Der Bayerische Rundfunk), zejména z let 1963–1964 (DLA, A: Jaspers, 75.10155 a 75.7619).

³⁵ Dostupné z: <https://jaspers-stiftung.ch/de/karl-jaspers/kleine-schule-des-philosophischen-denkens-1> [navštíveno 1. 12. 2023].

³⁶ K. Jaspers, *Mythos und Philosophie* [1964], in: týž, *Schriften zum philosophischen Glauben* (KJG I/12), vyd. B. Weidmann, Basel 2022, str. 239–250.

³⁷ K. Jaspers, *Die Kraft der Hoffnung* [1963], in: *Schriften zum philosophischen Glauben*, str. 229–237.

o zveřejnění těch částí, které pokládal za hotové, tedy o drobnější publikaci, ale ani k té nedošlo, protože v centru jeho úsilí najednou stály zcela konkrétní úkoly jako znovuočtení university nebo vyrovnání se s tématem viny.

Dalším důvodem bylo hospodaření s časem. Z novin, časopisů a nakladatelství dostával Jaspers tolik žádostí, že naprosto nemohl vyhovět všem. A tak se nabízelo vzít něco, co ještě nebylo publikováno a co se bez dalšího ani publikovat nedalo, a využít to jako svého druhu kame-nolom. Ovšem čím více částí se z *Principů* dostalo na veřejnost, tím obtížnější bylo zůstat u plánu na jejich publikování jako celku.

Za třetí bych uvedl ještě jeden bod. *Principy* byly původně zamýš-leny jako *protreptikos*, jako úvod do filosofie v tomtéž stylu a rozsahu jako stejnojmenné rozhlasové přednášky z roku 1949. Postupně se z nich ovšem, jak už tomu u Jaspere bývalo často, stalo objemné dílo učebnicového typu. A rok 1945 nebyl dobou pro učebnice. Části *Prin-cipů* Jaspers využil ve své první přednášce na znovuočtené heidel-berské universitě, v přednášce „Úvod do filosofie“ v zimním semestru 1945/46. Při přednášení ale zaznamenal, že se to, co vykládá, příliš nepotkává se situací studentů sedících před ním. Jaspers byl komunika-tivní myslitel s citem pro takový nesoulad. Jednomu nakladateli tehdy napsal, že se mu rukopis *Principů* zdá suchopárný a slabý, je to prý práce vzniklá od psacího stolu, ve které chybí podněty naslouchajících mladých lidí.³⁸

O tom, jestli tu, jak jste naznačil, hrála roli i naléhavost – pro Jaspere poněkud netypická –, s jakou se vyjadřoval o Bohu, bych pochyboval. Publikace *Principů* rozhodně neztroskotala na tomto bodě. Odporovalo by tomu i to, že ve svých textech z prvních poválečných let Jaspers u této naléhavosti, s níž se vyjadřoval o Bohu, zůstal. Ne sice v takové kon-centraci jako v *Principech*, ale přesto nepřehlédnutelně – ve větách jako „Za to, že a jak za sebe vděčím sobě samému, vděčím Bohu“,³⁹ „Člověk jako jednotlivec ve své existenci získává svou svobodu ve světě jakožto svou stvořenost Bohem“⁴⁰ nebo „Bůh je tím bytím, jemuž se naprosto

³⁸ Srv. dopis K. Jaspere H. Leinsovi, 10. 12. 1945, in: K. Jaspers, *Ausgewählte Verlags- und Übersetzerkorrespondenzen (KJG III/8.1)*, vyd. D. Fonfara, Basel 2018, str. 514 n., zde str. 515.

³⁹ K. Jaspers, *Von der biblischen Religion* [1946], in: týž, *Schriften zum philo-sophischen Glauben*, str. 1–8, zde str. 7.

⁴⁰ K. Jaspers, *Der philosophische Glaube* [1948], in: týž, *Schriften zum philoso-phischen Glauben*, str. 9–107, zde str. 34; česky: *Filosofická víra*, přel. A. Havlíček – B. Horyna – J. Sokol – M. Stretti, Praha 1994, str. 28 n. (překlad upraven).

odevzdat představuje vlastní způsob existence“.⁴¹ Je nicméně možné, že k oněm třem důvodům, které jsem zmínil a které pokládám za stěžejní, se přidala také určitá podrážděnost vyvolaná takovýmto vyjadřováním se o Bohu, které bylo pro Jasperse samého patrně překvapivé – ne jako rozhodující, ale spíše umocňující moment.

Přes to vše se mi otázka vzniku tohoto spisu zdá být zajímavá. V editor-ském úvodu sám píšete, že „do žádného jiného díla nenechal Jaspers tak bezprostředně vstoupit své existenciální zkušenosti“.⁴² Jak úzce jsou tedy Principy svým obsahem spjaty se situací, ve které byly napsány? Mohly by vzniknout i v jiné, řekněme klidnější době, nebo ne?

B. W.: Řekl bych na to: ano i ne. Ano, *Principy* by bylo možné napsat i v jiné době v tom smyslu, že konečnost, ohroženost a vydanost člověka tu určitým způsobem jsou vždy. Člověk si je vědom své situace, i když to v jeho každodenním životě nevychází bezprostředně najevo. Nicméně i v klidnějších časech ho občas dostihne povědomí o tom, jak se to s ním má. Krom toho o své situaci ví i díky druhým, kteří prošli odpovídajícími zkušenostmi a filosoficky je zpracovali. Jaspers četl Augustina, Luthera, Pascala a Kierkegaarda, a to nikoli až na konci 30. a začátkem 40. let, což jistě nemusím zvlášť zdůrazňovat. Už ve *Filosofii* se tak pochopitelně najde řada míst, která formulují vztah člověka k Bohu jako vztah závislosti. „Tváří v tvář transcenci zakouší člověk, který stojí zcela na vlastních nohou, nejrozhodnějším způsobem onu nutnost, která ho zcela odevzdává do rukou jeho Boha“⁴³ – to by byla například jedna z takových vět. Vyjadřuje závislost, která je ale díky metaforické řeči („být v rukou Božích“) zároveň relativizována a působí téměř jako fráze, jako když se řekne: Víme, že zemřeme.

Pak jsou ovšem situace, kdy se tato konečnost stává palčivou. To, co jinak jen letmo probleskne a zase zmizí, v takové situaci získává trvalost. Nemusí to být přímo diktatura, v níž člověku hrozí deportace. Může to být i vážná nemoc, jež jej vytrhne z všednodennosti, a dobu, kterou ostatní vnímají jako klidnou, promění v tíseň. Pak má člověk

⁴¹ K. Jaspers, *Einführung in die Philosophie*, str. 34; česky: *Úvod do filosofie*, str. 58 (překlad upraven).

⁴² Srv. B. Weidmann, *Einleitung des Herausgebers*, in: K. Jaspers, *Grundsätze des Philosophierens*, str. xxxi.

⁴³ K. Jaspers, *Philosophie*, II, *Existenzerhellung* [1932] (*KJG I/7.2*), vyd. O. Immel, Basel 2022, str. 174.

patrně i zvýšenou ochotu připustit si k sobě zkušenosti a formulovat je ve větách, které by jinak nejspíš nenapsal. Proto bych zároveň řekl ne – v klidnějších časech by *Principy* tak, jak je máme k dispozici, napsány být nemohly.

Jde tady nakonec o rozdíl mezi genezí díla a jeho platností. Máme tu dílo vzniklé za nacismu, které ale není formováno jen nacistickou érou. *Principy* můžete i dnes bez problémů číst jako úvod do filosofie. Werner Schüßler ve své recenzi napsal, že Jaspersova hlavní myšlenka objímajícího je v *Principech* představena mnohem lépe než například ve spisu *O pravdě* či v jiných textech, které jsou buď příliš obsáhlé, nebo příliš rozvláčné.⁴⁴ Ale stejně tak dobře můžete *Principy* číst jako svého druhu vyznání, protože formulace pěti vět víry v prvním díle spisu, která je analogií kréda, se objevuje jen tady a v žádném jiném díle. Díky tomu *Principy* představují také určitou momentku.

D. F.: Jen chronologický dodatek: V době, kdy psal Jaspers *Principy*, pracoval především na obou svých hlavních projektech, filosofické logice a světových dějinách filosofie. Kdyby mu šlo jen o to, jak smysluplně využít dobu svého nuceného penzionování (od 1. října 1937), aby tu na konci nestál s prázdnými rukama, *Principy* by psát nemusel. S oběma těmito ohromnými projekty, na kterých intenzivně pracoval od roku 1937, měl práce dost. A navíc ovšem ještě od léta 1941 do léta 1942 přepracovával *Všeobecnou psychopatologii* – psal jí úplně nanovo, takže se rozsahem oproti dřívější podobě zdvojnásobila. Jestliže v této době vedle dalších textů psal ještě i *Principy*, musel to tedy skutečně cítit jako svoji potřebu.

Dotkli jsme se už tématu víry a Boha v Jaspersově myšlení. Vy jste, pane Weidmanne, krom jiného připravil k vydání dva svazky sebraných spisů, jejichž tématem je Jaspersův pohled na vztah filosofie a víry – Filosofickou víru tváří v tvář zjevení a Spisy k filosofické víře. Jaspers sám trvá na tom, že filosofovi jako takovému může být vlastní jedině filosofická víra, nikoli tedy například víra křesťanská. Přesto i sám sebe Jaspers označoval za křesťana. Jak tedy lze vystihnout jeho vztah ke křesťanství?

B. W.: To je jedna ze skutečně ústředních otázek, kterou si také stále kladu. Je to ambivalentní vztah. Zhruba se rozlišuje mezi křesťany co do

⁴⁴ W. Schüßler, recenze: K. Jaspers, *Grundsätze des Philosophierens*, in: *Theologische Zeitschrift*, 77, 2021, č. 1, str. 74–76, zde str. 76.

kultury (*Kulturchristen*) a křesťany co do vyznání (*Glaubenschristen*). Křesťané co do vyznání jsou lidé konfesivně věřící, kteří se účastní života farnosti, navštěvují bohoslužby, pronášejí vyznání víry a chodí k přijímání. Křesťané co do kultury jsou sekulárně žijící lidé, kteří k tomu, aby znali Bibli a žili podle křesťanských hodnot, nepotřebují být členy církve; lidé, kteří vědí, že jako Evropané jsou křesťanstvím ovlivněni a patří ke křesťanskému Západu, i když se neúčastní života nějaké farnosti. Dnes asi toto rozlišování poněkud ztratilo na významu, ale v Jaspersově době bylo ještě platné. A v tomto kontextu byl Jaspers křesťanem co do kultury. Považoval se za obyvatele Západu, ale neúčastnil se života žádné farnosti, ačkoli až do konce – na rozdíl od svého otce – zůstal členem církve.

Představu, že Ježíš je Kristus, tedy že je Božím synem, Jaspers radikálně odmítal. Když se tím člověk podrobněji zabývá, a to i s ohledem na polemiku s Bultmannem,⁴⁵ ve které jde právě o tuto otázku, dojde k závěru, že Jaspers nebyl ochotný si s myšlenkou Božího synovství nic začít ani jen hypoteticky. Místo aby se tázal, co by tím mohlo být míněno, a aby sledoval, jak této myšlence rozumí teologie, odmítá ji s takovou nekompromisností, až by si člověk mohl myslet, že si ji mylně vykládá biologicky. Mluvit o Božím synu znamená mluvit myticky, jak říká Bultmann v návaznosti na nábožensko-historickou školu, Jaspers se ovšem zdráhá mít s tímto mýtem cokoli společného.

D. F.: Sám jsem se v tomto kontextu vždycky ptal, kolik toho Jaspers v této otázce má od své manželky Gertrudy. Ta vychází jako židovka ze Starého zákona a Ježíše chápe jako židovského proroka. U Jasperse je tomu stejně. Vždy jsem doufal, že se jednou objeví dopis, ve kterém Jaspers řekne: „Ano, Gertičko, jsem ti pořád ještě vděčný, že jsi mi tehdy otevřela oči, a teprve teď vidím, co všechno z toho se odráží i v mé filosofii.“ Zatím jsme takový dopis nenašli a nejspíš ani existovat nebude, i tak by mě ale zajímalo, jaký vliv Gertrudino židovství na Jaspersovo chápání křesťanství vlastně mělo.

B. W.: Řekl bych, že to, co je pro křesťanství specifické, bylo Jaspersovi cizí už předtím, než se seznámil s Gertrudou. Ta distance byla přítomna už u něj v rodině. Protože k této otázce máme k dispozici jen Jaspersova vlastní vyjádření, se závěry musíme být opatrní. Tak naprosto atheistická, jak to Jaspers líčí, jeho rodina patrně nebyla. Zdá se, že přinejmenším jeho matka měla naivně-přírodní víru v Boha, jak je patrné

⁴⁵ Srv. K. Jaspers – R. Bultmann, *Die Frage der Entmythologisierung* [1954], in: K. Jaspers, *Schriften zum philosophischen Glauben*, str. 121–204.

z jejich dopisů. O specificky křesťanskou víru ovšem nešlo. Křesťanské dějiny spásy znali v rodině jen v objektivujícím zkreslení a odmítali je. Myšlenka Božího příslibu spásy, která byla důležitá už pro starozákonní proroky, neměla pro Jasperse žádný význam. Jeho odmítnutí šlo tak daleko, že Jeremjášovu promluvu k Bárukovi, pro Jasperse tak důležitou, nikdy necitoval v úplnosti, protože obsahovala Boží příslib spásy, který odporoval jeho obrazu Jeremjáše stojícího osamoceně a ztraceně před nicotou.⁴⁶ Křesťanští teologové z tohoto Božího příslibu spásy v Jeremjášově knize odvozovali křesťanské zaslíbení spásy. To je jistě možné kritizovat, ale musí se kvůli tomu Boží příslib spásy rovnou vypustit, místo abychom vyjasňovali jeho smysl?

Ptal bych se ještě takto: Pokud podle Jasperse filosof nemůže být zároveň nábožensky věřícím, což vždy znovu opakuje, jak potom máme chápat filosofy, jako byli Augustin, Anselm nebo Kusánský? Jaspers se přece ve své knize o velkých filosofech, resp. o Kusánském, těmito křesťanskými mysliteli podrobně zabýval.⁴⁷ Není tedy napětí mezi filosofií a náboženstvím ve skutečnosti méně absolutní, než jak Jaspers tvrdí?

D. F.: Ta neslučitelnost, o které se zmiňujete, mi připomíná myslitele 13. století, Alberta Velikého a Tomáše Akvinského nebo v islámském světě také Averroa. Ti tvrdili, že existuje jediná pravda, a člověk pak musí sledovat, co z toho, co si nárokuje pravdivost, se této jediné pravdě blíží. Vposled ale nesmí pravda pravdě protičeřit. Tito myslitelé jako Tomáš Akvinský byli ve spisu *Velcí filosofové* zařazeni až do druhého svazku mezi velké systematiky,⁴⁸ nikoli ovšem mezi stále plodné zakladatele, ke kterým patří Platón, Augustin a Kant.⁴⁹ Ke Kusánskému: Jaspers si ho

⁴⁶ Srv. *Jr* 45,4–5: „Toto praví Hospodin: Hle, bořím, co jsem vybudoval, vyvracím, co jsem zasadil, celou tuto zemi! A ty bys chtěl pro sebe usilovat o veliké věci? Neusiluj. Neboť hle, já uvedu zlo na všechno tvorstvo v ní, je výrok Hospodinův, ale tobě dám jako kořist život na všech místech, kamkoli půjdeš.“

⁴⁷ Srv. K. Jaspers, *Die großen Philosophen*, I/1 [1957] (*KJG* I/15.1), vyd. D. Fonfara, Basel 2022, str. 270–335 („Augustin“); týž, *Die großen Philosophen*, I/2 [1957] (*KJG* I/15.2), vyd. D. Fonfara, Basel 2022, str. 731–755 („Anselm“); týž, *Nicolaus Cusanus*.

⁴⁸ Srv. K. Jaspers, *Die großen Philosophen. Nachlaß, I, Darstellungen und Fragmente*, vyd. H. Saner, München – Zürich 1981, str. 529–540 („Thomas“); týž, *Die großen Philosophen. Nachlaß, II, Fragmente – Anmerkungen – Inventar*, vyd. H. Saner, München – Zürich 1981, str. 941–949 („Thomas“).

⁴⁹ Srv. K. Jaspers, *Die großen Philosophen*, I/1, str. 195–525 („Die fortzeugenden Gründer des Philosophierens. Plato – Augustin – Kant“).

cenil jako metafyzika. V rámci *Velkých filosofů* byla původně plánována i kapitola o Kusánském; pak byla vypuštěna, protože při odevzdávání do tisku nebyl Jaspers s její redakcí ještě hotový. Později z ní vznikla kniha o Kusánském, ve které už je Kusánský představen ve všech aspektech. Ale původně Jaspersovi nešlo o Kusánského jako o postavu církevních dějin nebo pozdně středověké filosofie, nýbrž jen o jeho metafyziku. Proto ho ve *Velkých filosofech* nezahrnul ke stále plodným zakladatelům, kteří nám díky své neuzavřenosti mají i dnes stále mnoho co říct a kteří nás vybízejí k přemýšlení, ale zařadil ho mezi metafyziky vedle Anselma. Pak se dá říct: Pro tuto chvíli odhlížím od Kusánského jako církevního představitele, jako politika, jako přítele Pia II., od všeho, co promyslel a udělal pro katolickou církev, a sleduji prostě jeho metafyziku.

B. W.: Tady by se ovšem dalo namítnout, že u něj Jaspers nebere v potaz ani Trojici. Ta se neváže ke Kusánskému jen jako k představiteli církve, ale je i tématem jeho metafyziky. Werner Beierwaltes nebo Jens Halfwassen to ve svých pracích opakovaně zdůrazňovali.⁵⁰ Jaspers ji nechává stranou – ne proto, že by metafyziku chápal jinak nebo že by jeho vztah k metafyzice byl nějakým způsobem narušený, ale protože do metafyziky nechtěl zaplétat křesťanské prvky.

D. F.: Christologická témata Jaspers vynechává i u Augustina. Jeho spis *De Trinitate* téměř nebere v úvahu. A na jednom místě v kapitole o Augustinovi dokonce říká, že Augustin je důležitý, ať už s ním myšlenku Krista následujeme, nebo ne – to že vlastně nehraje žádnou roli.⁵¹

B. W.: Stejně je to u Kierkegaarda. Křesťanský obsah u něj Jaspers vypouští a bere ohled jen na ten existenciální. Když v *Psychologii světo-
tových názorů* shrnoval Kierkegaardovy úvahy o vyjevování (*Offenbar-
werden*), pokládal za podstatné „vypustit vše, co se pro přítomný účel

⁵⁰ Srv. např. W. Beierwaltes, *Identität und Differenz als Prinzip cusanischen Denkens*, in: *týž, Identität und Differenz*, Frankfurt am Main 2011², str. 105–143; *týž, Visio absoluta oder absolute Reflexion (Cusanus)*, tamt., str. 144–175; *týž, Der verborgene Gott. Cusanus und Dionysius*, in: *týž, Platonismus im Christentum*, Frankfurt am Main 2014³, str. 130–171; *týž, Das Verhältnis von Philosophie und Theologie bei Nicolaus Cusanus*, in: *týž, Fußnoten zu Plato*, Frankfurt am Main 2011, str. 143–179; *týž, Visio facialis – Sehen ins Angesicht. Zur Coincidenz des endlichen und unendlichen Blicks bei Cusanus*, tamt., str. 181–229; J. Halfwassen, *Nikolaus von Kues über das Begreifen des Unbegreiflichen*, in: *týž, Auf den Spuren des Einen. Studien zur Metaphysik und ihrer Geschichte*, Tübingen 2015, str. 315–329.

⁵¹ Srv. K. Jaspers, *Die großen Philosophen*, I/1 (*KJG* I/15.1), str. 335.

zdálo být irelevantní (např. vše „křesťanské“).⁵² Přitom právě u tématu vyjevování by toto „křesťanské“ mohlo znamenat významný přínos.

Výrok, který jste zmínil, totiž že člověk může být buď jen filosofem, nebo jen theologem, mi vždycky připadal omezený, protože to je stanovisko, které leccos už předem odmítá brát v potaz. Když se člověk rozhodne pro filosofii, nesmí se u Kusánského zabývat naukou o Trojici, ačkoli ta je filosoficky relevantní. U Augustina nesmí navazovat na jeho pozdní spisy, protože ty se od filosofie čím dál víc vzdalují a učení o milosti formulují téměř protestantsky. To jsou všechno dogmatická rozhodnutí, která se k mysliteli tak vytrvale apelujícímu na šíří a otevřenost příliš nehodí. Neslučuje se to ani s Jaspersovou poctivostí, o které už jsem mluvil. Ovšem v *Principech* stejně jako v dopisech a poznámkách z těžé doby se své rezervovanosti do velké míry zbavuje. Tam onu hranici mezi filosofií a theologií, kterou sám vytyčil, překročil a udělal něco, co filosofovi apelujícímu na šíří a otevřenost sluší mnohem lépe: připustil si své zkušenosti a s pomocí filosoficko-theologické tradice se pokusil je přetlumočit.

*Poslední otázka: Vy jste, pane Weidmanne, o Jaspersovi vedle vydávání jeho spisů publikoval také řadu vlastních textů.*⁵³ Jsou otázky, v nichž

⁵² K. Jaspers, *Psychologie der Weltanschauungen* [1919] (KJG I/6), vyd. O. Immel, Basel 2019, str. 382.

⁵³ Srv. mj. B. Weidmann, *Alltag des Denkens. Karl Jaspers in seiner Heidelberger Zeit*, in: A. Hügli (vyd.), *Jaspers – Stationen seines philosophischen Wegs*, Basel 2021, str. 35–63; týž, *Deutschland im zweiten Anlauf. Jaspers' späte politische Schriften*, tamt., str. 241–272; týž, *Gott als Person – Chiffre der Transzendenz oder mehr?*, in: *Jahrbuch der Österreichischen Karl-Jaspers-Gesellschaft*, 26, 2013, str. 147–165; týž, *Die Ohnmacht in der Freiheit. Spuren Augustins im Denken von Karl Jaspers*, in: N. Baratella – J. Hueck – K. Zeyer (vyd.), *Existenz und Freiheit. Karl Jaspers, Hannah Arendt und Heinrich Barth zur Freiheitslehre Augustins*, Basel 2022, str. 179–212; týž, *Der philosophische Glaube im Dialog der Religionen*, in: *Studi jaspersiani*, 6, 2018, str. 119–149; týž, *Der philosophische Glaube in der postsäkularen Gesellschaft*, in: A. Hügli – D. Kaegi – B. Weidmann (vyd.), *Existenz und Sinn. Karl Jaspers im Kontext: Festschrift für Reiner Wiehl*, Heidelberg 2009, str. 239–278; týž, *Philosophischer Glaube nach Karl Jaspers. Plädoyer für ein offenes Konzept*, in: M. Enders (vyd.), *Philosophischer Glaube und christlicher Offenbarungsglaube. Das Konzept des philosophischen Glaubens bei Karl Jaspers und dessen Rezeption und Replik im christlichen Denken insbesondere bei Bernhard Welte*, Nordhausen 2022, str. 15–42; týž, *Philosophischer Glaube und politisches Engagement. Zivilreligiöse Motive bei Karl Jaspers*, in: *Studia philosophica*, 67, 2008, str. 179–203; týž, *Vom heroischen Nationalstaat zur postheroischen Weltordnung. Karl Jaspers als politischer Schriftsteller*, in: R. Schulz – G. Bonanni – M. Bormuth

byste šel jinými cestami než Jaspers nebo ve kterých byste hledal své vlastní, samostatné řešení?

B. W.: Právě na tom, o čem jsme před chvílí mluvili, můžete sledovat, kde a jak pramení moje kritika. Nenárokoval bych si vydávat se jinými cestami než Jaspers, ale snažím se pokračovat po cestách, po kterých se pouštěl on sám, s Jaspersem dále za Jasperse. To platí pro otázku po víře a s tím spojený vztah filosofie a náboženství, ale v principu i pro všechny ostatní oblasti jeho myšlení. Jak už jsme zmiňovali, jeho myšlení je plné napětí a má značnou dynamiku, která na první pohled není vždy vidět. Na místa, kde se tato napětí zviditelňují, reaguji při své ediční práci. Proto tuto práci chápu jako něco veskrze „samostatného“; přinejmenším to není jen pouhé převypravování.

Nehledě na to bych se jednou rád zabýval zase něčím úplně jiným než Jaspersem. Když pro některý jaspersovský svazek píšu komentář k nějaké osobě nebo problému, často si říkám: Na tom bych rád pracoval i dál, docela nezávisle na Jaspersovi. Ediční plán to bohužel nepřipouští. Vždycky se pak utěšuju myšlenkou: To budeš moct dělat, až budou sebrané spisy hotové a ty půjdeš do důchodu...

D. F.: Takové zkušenosti mám ze psaní komentářů také. U mě to ovšem s důchodem bude trvat ještě o pár roků déle, takže doufám, že po dokončení sebraných spisů budu moct připravit k vydání třeba ještě nějakou další korespondenci.⁵⁴

Přeložil Václav Dostál

(vyd.), „Wahrheit ist, was uns verbindet“. *Karl Jaspers' Kunst zu philosophieren*, Göttingen 2009, str. 351–378.

⁵⁴ Tento text vznikl v rámci zastřešujícího projektu Specifického vysokoškolského výzkumu 2023 č. 260667, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.